

The illustration shows a large, traditional stone windmill with four wooden lattice sails against a blue sky with white clouds. In the foreground, a smiling blue-skinned, bald man with a white shirt and a green, snake-like tail is holding a large map. To his left, a young boy in a dark blue shirt and light blue pants, and a young girl with blonde hair in a pink jacket and blue pants, are looking at the map together. The scene is set in a green grassy field with a stone wall and a tree in the background.

JÖKSI RÄNNAKUD JÕGEVAMAAL

HEIKI VILEP



Toimetas Enor Niinemägi
Kujundas Heiki Vilep
Küljendas Margus Nõmm
Kirjastas OÜ A-Disain
Illustreerisid Jõgevamaa lapsed
Kaanepilt Ott Vallikult

ISBN: 978-9949-9253-8-4

Külmalinnas Jõgeval

Taas oli suur suvi käes. Päike paistis soojalt ja inimesed otsisid varju.

Jõgeva hea vaim Jõks ärkas laste kilkamise peale.

„Huuh, kui palav!“ Jõks pühkis oma kiilaspealt higi ning nägi enda ees Mari ja Meelist.

„Mis te marutate?“

„Nii ilus ilm ja sina magad!“ naeratas Mari.

„Eks sa proovi siin magada... Sikutavad mind igale poole... Ma olen nüüd ju maru tähtis, tead! Muudkui Jõks ja Jõks – Jõks koolimajja, Jõks festivalile, Jõks siia, Jõks sinna... Ma olen isegi väga tähtsatele inimestele väga tähtsaid küsimusi esitanud. Vot selline värk. Ma siis mõtlesingi, et tukun vahepeal paarsada aastat. Aga kus sa siin tukud... Palav nagu saunas!“

„Sul on ju ajarull, käi vahepeal talves ära ja pista üks jääpurikas põue!“ naeris Meelis.

Jõksile oleks justkui midagi meelde tulnud.

„Muide, see polegi paha mõte!“ Ta tegi kätega mõned kaarekujulised liigutused ja Marile ja Meelisele ilmusid selga talvejoped, tutimütsid, soojad saapad ning käpikud. Nüüd tõmbas Jõks enda seest ajarulli ja keris seda väheke, ise pomisedes:

„Jääpurikad, jääpurikad... Jääpurikafestival!“ ja puhus siis rullile hingeõhku.

Korraga oli ümberringi hämar talvine õhtupoolik. Kultuurikeskuse ees platsil lahvatas põlema suur ümmargune õlge-

dest tuleskulptuur. Sealsamas olid laudadest kokku klopsitud imelikud jääpurikate valmistamise riistapuud. „Nagu mingi purikavabrik,“ mõtles Jõks.

“Kas te teate, lapsed, miks selline festival üldse ellu kutsuti?”

“Et jääpurikad teha?” vaatas Meelis vaimule küsivalt otsa.



“Just,” kiitis Jõks takka, “sest Jõgeva on ju Külmalinn ja Külmalinnas on jääpurikate valmistamine täiesti kohane tegevus.”

“Aga kui ilm juhtub nii soe olema, et purikaid teha ei saa?” küsis Mari.

“Noh, siis saab purikate kasvatamise asemel neid sulatada.

Lihtne ju!”

„Tule, Jõks!“ tirisid Mari ja Meelis vaimu. Nad tatsasid plat-
si peal ringi ja imetlesid õleskulptuuri põlemist. Rahvast oli
palju ja postkontori juures vilksatas midagi punast.

„Näe, jõuluvana on ripakile jäänud,“ näitas Jõks näpuga
punase kasuka suunas. „Jõulud ju ammu läbi!“

„Ta ju elab siin, kas sa ikka veel magad, et ei mäleta?“

„Õige, jah...“ meenus Jõksile.

Jõuluvana komistas, kukkus kõhuli ja talle järgnenud päka-
pikud jätsid punasele kasukaseljale hulganisti väikseid valgeid
jälgi.

„No muidugi,“ naeratas Jõks „nüüd lähevad nad Külma-
sammast kallistama!“

Jõuluvana pööras nurga taha ja päkapikud järgnesid talle
reas nagu pardipojad oma emale.

Jõks tahtis neile järele tõtata, aga nüüd oli tema kord kõhu-
li kukkuda. Ajarull potsatas põuest välja ta nina ette ja kui Jõks
kukkumise peale „Huuh“ tegi, sattus tema hingeõhk rulli peale
ning nad leidsid end järgmisest päevast.

Jõulurahu väljakuulutamine

Keslinna jõulukuuse juures seisis linnapea ja kirikuõpetaja, kes olid parajasti adventiküünalt süütamas. Eemal korskas Uhmardu küla hobune Vesper, kes tegi nii lastele kui suurtele lõbusõitu. Mari, Meelis ja Jõks ronisid ka teiste juurde ning lasid ennast sõidutada. Kui nad tiiruga kuuse juurde tagasi jõudsid, lausus peapiiskop:

„Kuulutan välja ülemaalise jõulurahu!“

„Kuulge, lapsed,“ ütles Jõks, „meil jäi ju tuleskulptuuri põlemise vaatamine pooleli!“ Ta õiendas natuke oma ajarulliga ja peagi olid nad tagasi Jääpurikafestivalil.

Tuleskulptuur hakkas juba kustuma. Jõks võttis Mari ja Meelise kõhutaskusse ning hõljus tuledesäras linna kohale. Ta tõusis nii kõrgele, et mitte ainult Jõgeva, vaid ka lähemate külade tuled paistsid kätte.

„Appi, kui ilus!“ õhkas Mari.

„Äge!“ oli Meelis nõus.

Kui nad olid jupp aega linna kohal tiirutanud, hakkasid Maril põsed külmetama. Jõks maandus kultuurimaja nurga taha ja keris oma ajarulli kokku. Kohe oli väljas taas soe suvi, ainult päike oli vahepeal tükk maad madalamale vajunud. Jõks tegi kätega jälle paar kaarekujulist liigutust ja lapsed olid uuesti suvises riietuses.

„Mis me homme teeme?“ küsis Jõks. „Teil ju koolivaheaeg...“

„Lendaks kuhugi?“ küsis Mari lootusrikkalt.

„Jaa!“ oli Meelis päri.

„No mis ma teiega ikka teen,“ jäi ka Jõks nõusse ja sügas kavalal ilmel lõuga, sest nangunii poleks ta viitsinud päev läbi päikese käes istuda.

Nad leppisid kokku, et hommikul ootab Jõks neid juba varakult oma kivi otsas ja mõtleb öösel midagi põnevat välja.

„Huvitav, miks mu vasak jalg külmetab?“ mõtles Jõks ja tõmbas taskust välja suure jääpurika. Ta naeratas, viibutas eemalduvate laste poole näppu ja suikus magusasse unne.



Nublud ja küuslaugujäätis

Hommikul olid Mari ja Meelis varakult platsis. Nad proovisid Jõksi varbast sikutades üles ajada, aga see ei mõjunud. Meelis vilistas valjult, aga Jõks ei liigutanudki. Siis püüdsid nad tant-sida lärmakat hullutantsu – karglesid käed pea kohal ringi ja karjusid „Blää-blää!“

„Päris hea teid vaadata kohe,“ ütles Jõks muheledes järsku nende selja tagant. „Täitsa pöörased...“

Mari ja Meelis jäid vait, vaatasid teineteisele otsa ju puhkesid naerma.

„Nii,“ ütles Jõks. „Mul on plaan tehtud. Läheme nublusid



vaatama.“

„Mis nublusid?“ ei mõistnud lapsed.

„Noh, nubluks kutsutakse ju küüslauku, kas teie siis ei tea? Ja kui me juba Jääpurikafestivalil käisime, siis käime ka Küüslaugufestivalil ära. Mis te arvate?“ Enne kui lapsed midagi arvata jõudsid, tõmbas Jõks põuest ajarulli, keris väheke ja hingas sellele. Kultuurikeskuse pargis läks korraga sagimiseks. Inimesed voorisid laudade vahel ja imetlesid lugematul hulgal erinevas suuruses nublusid. Kõik kohad olid neid täis. Pakuti ka mitmeid küüslaugutoite. Lapsed said proovida isegi küüslaugušokolaadi ning küüslaugusuhkruvatti. Tenniseväljakutel toimus Küüslaugu Tenniseturniir, pealaval valiti kauneim küüslaugukübar ja lõpuks selgitati välja Eesti suurim küüslauk.

Näitusele oli toodud ka hiidküüslauk ehk elevantküüslauk, mis kasvab kuni kuus korda suuremaks kui tavaline. Lapsed said hullata põhupakkidest mängunurgas, teha lõbusaid fotosid, põimida meistri käe all punupatse, korrata koos Lõvi Leoga üle liiklusreeglid ning paitada koduloomi ja -linde.

“Kõige lähedam asi on küüslaugujäätis,” arvasid Mari ja Meelis.

Kohalikud talunikud olid väljanäitusele toonud kassipojad, koerad, lambatalled, seapõrsad, haned, kanad, kalkunid, ponid, jänessed ja ka ühe vahva eeslipoiisi Jõgevamaalt Sadalast.

Peale paaritunnist rahmeldamist olid Mari ja Meelis omadega täiesti läbi. Nad pugesisid Jõksi kõhukotti ja Mari palus vaimu:

„Kallis Jõks, vii meid kusagile, kus oleks natuke rahulikum!“ Jõks tõusiski lendu ja võttis kaugeneva puhkpillimuusika saatel suuna Peipsi järve poole.

Kuremaa mõis

„Nüüd käime ära ühes kaunis rahulikus kohas,“ ütles Jõks lastele ja võttis Kuremaa kandis hoo maha.

„Kus me oleme?“ küsis Meelis, kes oli korraks silma kinni lasknud.

„Me oleme Kuremaa mõisas,“ teatas Jõks ja maandus mõisahoone ette. „Ettevaatust, siin on kole kõrged trepiastmed! Ja üldse, see trepp ja Palamuse kiriku torni tipp asuvad merepinnast ühel kõrgusel – seda tasub teada.“

Mari ja Meelis turnisid trepist üles ja avasid raske ukse. Nende ees seisis poolkiilas põskhabemega paksuke vanamees





ja vaatas neile läbitungival pilgul otsa.

„Ma teadsin, et Jõks ükskord kellegi kaasa toob,“ ütles paksuke ja tervitas vaimu käeviipega. „Minu nimi on Alexander von Oettingen ja ma olen siin mõisnik. Teie aga võite mind kutsuda marssaliks, sest seda olen ma ka.“ Marssal pani käed seljale vaheliti ja tegi tähtsa näo pähe.

„Vaadakem pisut ringi,“ lausus ta kaelasidet kohendades ja asus rahulikult sammul mõisahoonet tutvustama.

„See on minu suurepärase elumaja, mis valmis aastal 1884 ja mida on aastate vältel seest aina täiendatud. Maja ehitamiseks kulus tervelt kaks miljonit tellist ja vundament on puhta graniidist.“

Nad jõudsid teisele korrusele. Siit avanes imeilus vaade ümberkaudsetele metsadele ja järvele, eemal paistis Palamu-

se kiriku torn. Järveni laskusid looklevad teed, mida mööda sibasid edasi-tagasi mõisaelanikud.

„Lossi taga on mul terve hoonete ansambel,“ jätkas marsal ja muudkui vehkis kätega nagu dirigent.

Kui nad olid lossile tiiru peale teinud, surusid Jõks ja lapsed hüvastijätuks mõisahärra Oettingeni kätt.



„Täname, härra, aga me peame veel üle vaatama teie suurepärase pargi ja veski. Kui te muidugi lubate.“

„Olge lahked,“ kummardas marsal viisakalt ja lehvitas neile järele, kui Jõks taskusse roninud lastega läbi paksu seinakadu.

“Niipalju pean lisama, et 1921. aastal võeti Oettingenidelt mõis ära ja siia asutati Kuremaa Karjakasvatuskool. Samas hoones tegutsenud kool kandis hiljem veel nimesid: Kuremaa Zootehnikum, Kuremaa Loomakasvatustehnikum, Kuremaa

Põllumajandustehnikum ja Kuremaa Sovhoostehnikum. 2004. aastal aga liideti Põllumajandustehnikum Luua Metsanduskooliga, koolitegevus Kuremaal lõppes ning 2005. aastal anti endise kooli varad Jõgeva valla omandusse.”

Nad maandusid keset mõisaesist platsi ja Jõks püsis midagi oma ajarulli kallal.

„Kas te teate, et siin pargis kasvab 75 erinevat puu- ja põõsaliiki? 47 neist on välismaised ja meie puude-põõsastega võrreldes jupp maad väiksemad.“ Ta lendas puu juurest puu juurde ja lapsed said nende lehti katsuda.

Siis lennati Kuremaa järve kohale.

„See on Vooremaa järvedest suuruselt teine.“

„Peale Saadjärve, eks,“ teadis Meelis.

„Just,“ kinnitas Jõks. „Ja vaadake, kui läbipaistev vesi!“ Jõks hõljus aeglaselt mööda veepinda, kuni kallas vastu tuli. Veidi kõrgemale tõusnud, ei peatunud ta enne, kui Kuremaa tuuleveski kohal.

Kuremaa tuuleveski

„Kas teate, mis siin veskis praegu on?“ küsis Jõks Mari ja Meelise käest.

„Mingi muuseum vist,“ arvas Mari.

„Jah, aga peale selle on siin veel kaminaga peosaal, näituste-koolituste korrus. Kolmandal korrusel on näitus Eestis leitudvatest Hollandi tüüpi tuulikutest ja neljandal korrusel on ka vaateaknad.“ Nad uurisid veski läbi ja Meelisele meeldis väga tuuliku makett. See makett oli külje pealt lahtine ja veski sise-muses olid näha kõik neli korrust.





„Äge!“ pomises Meelis ja imetles suurt hammasratast, mille tuuleveski tiivad pöörlema pidid panema ja mis omakorda pidi ringi kruttima pikka posti. Post pani jällegi veski allotsas liikuma veskikivi ja kokku oli see nagu üks suur tuule jõul töötav kellavärk.

Kui nad veskist lahkuma hakkasid, peatus Jõks puust vanamehe kuju ees, mis veski kõrval seisis. Kaabulötuga vanamees hoidis ühe käega viljakotti püsti ja teisega piipu suus.

„Tere, Ärbi!“ tervitas Jõks meest. „Kas ootad ikka oma järjekorda, et vili ära jahvatada?“

„Noojah, näed,“ vastas mees piipu pahvides, „mis mul, puumehikesel, muud üle jääb.“

„Oota!“ ütles Jõks, lendas mõnesaja meetri kaugusele ja jäi õhku hõljuma. Ta pusserdas taas midagi oma ajarulli kallal

ja korraga nägid lapsed, et Kuremaa veski tiivad käivad ringi!

„Veski töötab!“ näitas Mari näpuga. Jõks muheles ja pöördus minekule. Ärbi aga vinnas koti õlale ja astus tuulikusse. Ukselt viipas ta veel Jõksile ja lastele tänulikult käega.

„Ma näitan teile veel ühte vana asja, mis tegelikult ka töötab,“ ütles Jõks naeratades ja lendas Jõgeva poole tagasi.

„Järgmine peatus – Siimusti potivabrik!“ hõikas ta kusagilt kätte tekkinud valjuhääldisse. „Vabandust, keraamikatehas,“ parandas ta end kähku.

Siimusti potivabrik

Nad maandusid kahekordse hallidest tellistest maja ees, millel oli silt „Siimusti keraamika“.

„See maja pole aastatega palju muutunud,“ rääkis Jõks ja hakkas meenutama: “Savitööstus asutati Siimustisse juba 1886. aastal ja teate, miks?”



“Ei tea,” tunnistasid lapsed.

“Sest siin on savi! Siimusti lähedal on seda kohe kõvasti ja mis peamine – head savi!”

Ta keris ajarulli vilunud liigutusega 45 aastat tagasi. Seinalt kadus silt, aga muidu jäi kõik tõesti peaaegu samaks. Välisuksele ilmus rõõmsameelne naisterahvas, kes end viisakalt tutvustas:

„Minu nimi on Meeri ja ma olen siin meister. Astuge palun edasi!”

Ta juhatas lapsed ja Jõksi majja. Potikedra taga andis üks tädi suurele kausile parasjagu viimast lihvi. Kauss käis ringi nagu vurr ja tädi hoidis käsi selle ümber.

„Ilus kumerus, mis?” ütles ta korraks laste poole vaadates. „See saab nüüd kohe valmis ja läheb ahju, 1100-kraadise kuumuse kätte.”

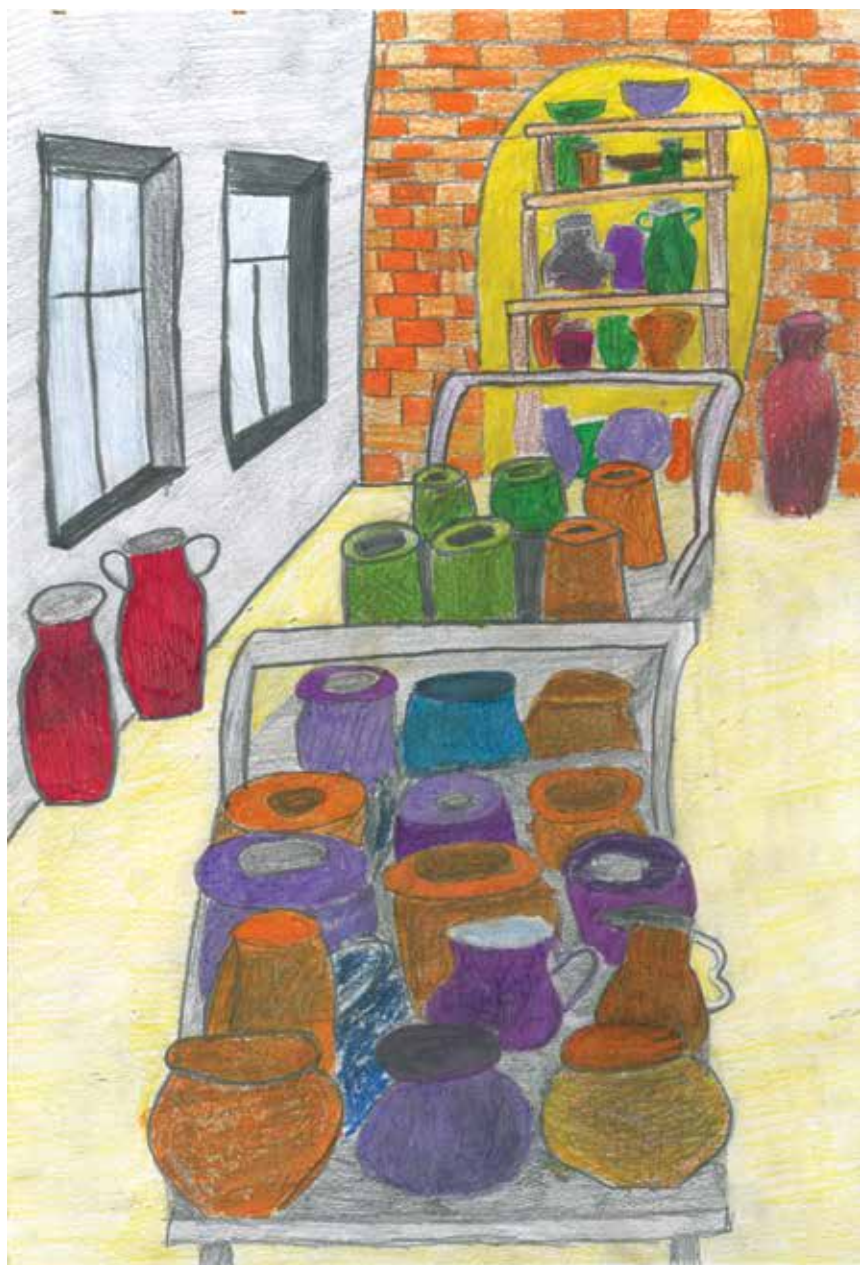
Jõks keris oma rulli tagasi kokku ja korraga olid nad savinõude muuseumis. Riiulitel ja laudadel oli igas suuruses kausse, kruuse ja kannusid. Meelisele meeldis eriti kolme sangaga kruus.

„Võta see endale,” ütles lahke tädi, kes neile kõike seda näitas. Mari sai endale uhke konn-kausi ja Jõks valis välja suure teekannu.

„Siia püüan ma ühe džinni kinni,” selgitas ta oma valikut, „sellise rohelise. Siis on, kellega igavatel sügisõhtutel vastastikku soove täita.”

Nad tänasid toredaid keraamikatehase inimesi ja sättisid minekule.

Jõks jäi mõttesse ja tõstis järsku sõrme püsti.



Paul Ariste

„Siin lähedal, Rääbise külas, elas üks mees, kes oskas palju keeli ja uuris ka murrakuid. Teate, kes see oli?“ Lapsed kehtasid õlgu.

„See oli Paul Ariste, tuntud keelemees. Ta valdas, muide, täitsa vabalt nüüdseks hääbunud liivi keelt! Tulge, ma näitan teile, kus ta elas!“ Jõks paigutas Mari ja Meelise kõhukotti ning võttis suuna Peipsi poole. Mõnda aega lennanud, osutas Jõks alla:

„Näete, see siin on Rääbise küla. Siin, Rääbise mõisas Paul Ariste sündis ja näete seal Kivijärve poole viiva tee ääres on sepikoda, kus Pauli isa oli sepp.“ Jõks tasandas hoogu, et lapsed saaksid rahulikult vaadata.

Katariina II

Tasapisi Torma poole lennates seletas Jõks:

„See noolsirge tee seal on Sihitee. Rääbise mõisnik von Bock ehitas selle, et keisrinna Katariina II oma ringsõidul mööda Eestimaad ka tema mõisat külastaks. Aasta oli siis 1764.“

„Noh, ja külastas siis või?“ küsis Mari.

„Ei,“ vastas Jõks. „Põrutas teetsast mööda, nii et tolmu-
pilv taga.“

„Näita meile seda keisrinna Katariina II, Jõks!“ palus





Meelis. „Tahaks teada, milline ta välja nägi.“

Jõks kruttis ajarulli, hingas sellele ja ennäe – nende all kappasid hobused, tõld taga. Jõks laskus madalamale ja lendas tõllaga kõrvuti. Väikesest aknakesest vaatas neile vastu pontsaka näo ja uhke peakaunistusega naine. Lendavat Jõksi ja lapsi nähes läksid ta silmad veel rohkem punni, kui muidu olid. Jõks tõmbas sõrmedega oma suunurgad laiali ja lehvitas meetripikkust keelt. Keisrinna minestas.

„Jõks!“ noomis Mari. „Kas sul häbi ei ole!“

Jõks pomises midagi, pööras otsa Torma poole ja mõnda aega lennanud, hakkasid nad kuulma pasunaheliseid.

Järg raamatus...